

Újabb adatok az úgynevezett Testvérhegyi villa topográfiai helyzetéhez

(Budapest, III.ker., Bécsi út 310.,
Hrsz.: 20023/13, 20023/22)

A 2003. év folyamán a BTM Aquincumi Múzeuma folytatta a lakópark-építkezéshez kapcsolódó megelőző régészeti feltárást a fent említett területen, nagyobb, összefüggő rendszer kutatásának harmadik ütemeként. Az idei év folyamán három feltárássra került sor. 2003. május 12. és augusztus 15. között a hegyoldalon húzódó, úgynevezett villaépületek szondázását végeztük el (IV. ütem), illetve az úgynevezett 8. és 9. épületek helyén, a leendő épület teljes kontúrján belül végeztünk megelőző feltárást (V. ütem: „F” felület). A feltárás VI. ütemét az úgynevezett 1. épület helyének megszendázása („G”–„O” felületek), illetve egy részének teljes felületű feltárása („P”–„Q” felületek) jelentette 2003. augusztus 26. és november 7. között. (1. kép)

„Villa” (IV. ütem)

A Testvérhegy keleti lejtőjén 1934-ben Garády Sándor végzett először – kis felületű, inkább falkutató jellegű – kutatásokat. Ekkor az ásató három különálló épület maradványait vélte megtalálni. Az általa úgynevezett 1. és 3. épületként azonosított objektumokat lakóépületnek, míg a 2. épületet gazdasági rendeltetésűnek határozta meg (istálló, kocsiszín?). A terület azóta, mint az úgynevezett Testvérhegyi villa lelőhelye szerepel a szak-

New data on the topographic position of the so-called Testvérhegy villa

(Budapest III, 310 Bécsi Road,
Ln: 20023/13, 20023/22)

In 2003, the Aquincum Museum, a branch of the Budapest Historical Museum, carried out archaeological excavations preceding construction of an apartment complex in the area of Testvérhegy. It was the third phase in the investigation of a large, coherent system. This year, three excavations were conducted. The test excavation of the so-called villa buildings was carried out on the hillside between May 12 and August 15, 2003 (Phase IV), and excavation preceding construction work was conducted over the entire ground surface of future buildings 8 and 9 (phase V: surface “F”). Phase VI refers to test excavations in the area of future building 1 (surfaces “G” and “O”). Excavations all took place over the complete surface of a part of this territory (surfaces “P” and “Q”). All excavations were carried out between August 26 and November 7, 2003 (Fig. 1).

“Villa” (Phase IV)

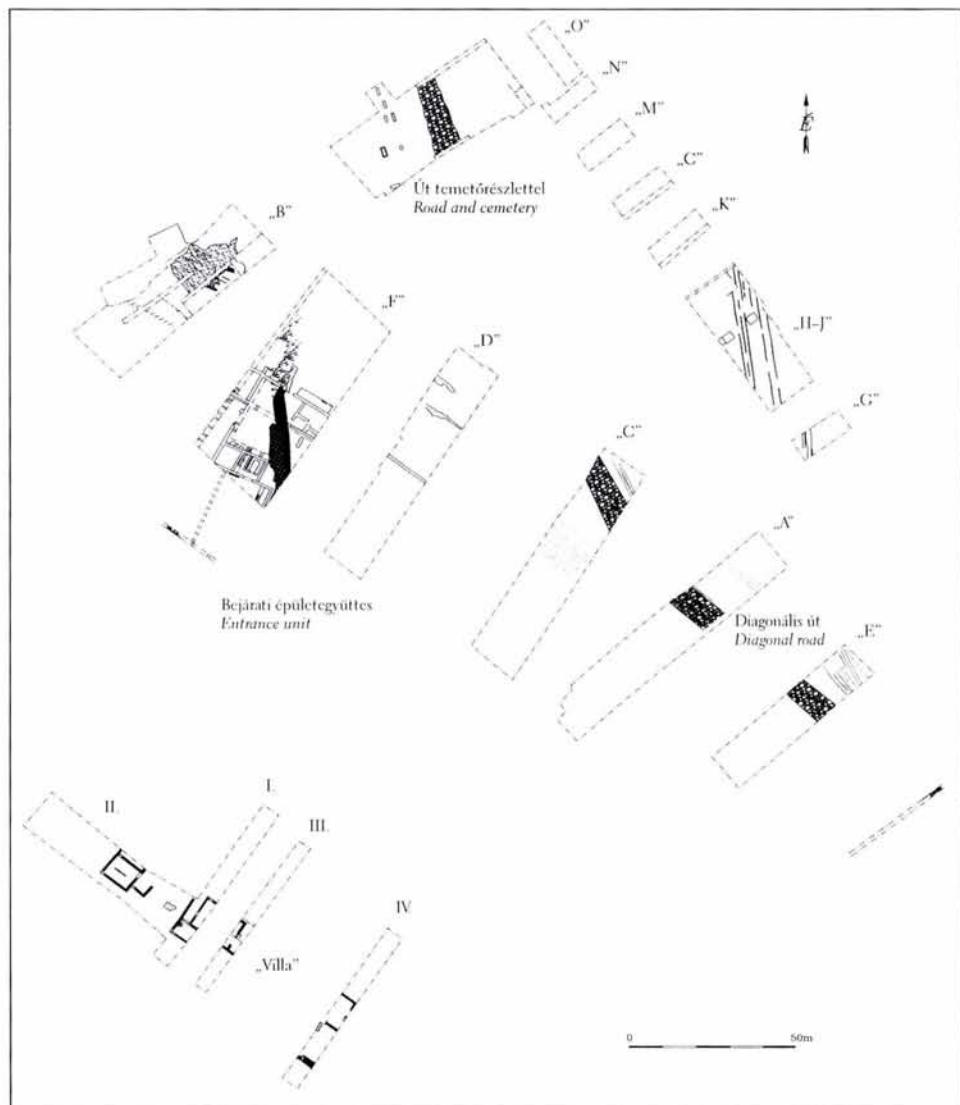
The eastern slopes of Testvérhegy was first investigated by Sándor Garády in 1934 over a small surface, searching rather for walls. He thought he had found the remains of three independent buildings. He identified the features as buildings 1 and 3 as dwellings, while building 2 he called an economic out-building (a stable or a cart shed?) Since then, the territory has

irodalomban. (GARÁDY 1936, 88–96; GARÁDY 1938, 184–871)

Közel hetven év után azért került sor az épületek hitelesítő feltárására, mert a beruházó OPUS VIA Kft. a maradványok feltárását, konzerválását és bemutatását tervezte a leendő lakópark területén. Célunk

been referred to in the archaeological literature as the site of the Testvérhegy villa (GARÁDY 1936, 88–96, 1938 184–871).

The authenticating excavation was begun about seventy years later because the investor OPUS VIA Kft. planned to unearth, conserve and exhibit the ruins



1. kép: A feltárás összesítő geodéziai felmérése (2002-2003. évi feltárások)
Fig. 1: The complex geodetic survey of the excavation (2002-2003 seasons)



2. kép: Az úgynevezett
1. épület részlete
nyugat felől
Fig. 2: Detail of
so-called building 1
from the west

egyelőre csak az épületek pontos helyének (esetleg sarokpontjainak) meghatározása, és nem a teljes felületű feltárás volt, így a kialakított árkokban csak a legfelső római kori szintekig mentünk le, a rétegekbe, omladékokba nem bontottunk bele.

Az épületek pontos fekvéséről, geodéziai felmérés hiányában nem rendelkezünk adatokkal, így csak Garády Sándor saját, publikációiban szereplő rajzából, illetve a terület jelenlegi alaprajzából lehetett kiindulni, amelyeket sikerült hozzávetőleges pontossággal összerajzolni. Az így nyert adatok alapján öt szondaárkot jelöltünk ki a hegy lejtőjén. Az I., III., IV. árkokat a hegy lejtőjével párhuzamosan, kelet–nyugati irányban húztunk meg, míg a II. árkot erre merőlegesen, észak–déli irányban alakítottuk ki, a lejtő északi részén. Az V. árok, szintén észak–déli irányban, de a lejtő déli részén került kialakításra. Ez utóbbi, néhány rendszert nem mutató természetes kőgörgötes felületrésztől eltekintve negatív volt. A szondázás során előkerültek a Garády Sándor által már meghatározott épületmaradványok, illetve újabb falak, padlók, útrészletek is, amelyek módosítják az alaprajzi képet, és kérdése-

in the territory of the future apartment complex. For the time being, our main intention was to pinpoint the exact location of these buildings (perhaps their corner points) and not to conduct excavations over the entire surface. Thus, we dug down until the highest layer of the Roman period in the trenches and not into the archaeological layers and ruins.

Given the absence of data from geodesical survey work, we did not have information about the exact location of these buildings. We began from Sándor Garády's drawings which he had published in his paper as well as the modern plan for the territory, which we could collate with reasonable exactitude. Five test trenches were opened on the slope after the data we gained from it. Trenches I, III and IV ran parallel to the slope of the hill in an east–west direction, while trench II lay perpendicular to them running in a north–south direction on the northern side of the slope. Trench V also ran from north to south but in the southern part of the slope. This latter one proved empty apart from the surfaces of a few boulders which lacked any systematic patterning.

ket vetnek fel az egyes épületek esetleges összetartozásával kapcsolatban.

A Garády Sándor-féle I. épület területén (I–III. szondaárkok) a falkoronák, omladékok a mai szint alatt már igen magasán, 50–80 centiméterre kerültek elő. Több ponton megfigyelhettük Garády Sándor árkainak nyomvonalát is. (2. kép)

A jelen kutatás itt az úgynevezett III., IV. és V. helyiségeket érintette, ahol igen jó állapotú terrazzópadló részletét, illetve tetőomladékokat dokumentáltunk. Előkerültek a már ismert küszöbkövek is, *in situ* állapotban. A falak szintén jó állapotban maradtak meg, rajtuk még olvashatóak voltak Garády Sándor mérőpontjai is („M”, „O”, „P”). A falak kötőanyaga változó: agyagos, sóderes, vagy habarcsos volt. Vakolat, festés vagy stukkódíszítés nyomát nem figyeltünk meg.

A már ismert objektumokon túl új eredménynek számít az úgynevezett III. és IV. helyiségektől nyugatra előkerült, észak–déli irányú falrészlet, amely kidőlt, a hegynyomás miatt deformált állapotban maradt meg, alapozásával és felmenő részével együtt. Észak felé is újabb, kelet–nyugati irányú falrészlet és küszöbkö bukkan elő, illetve egy falsarok, amelyek talán az épület északnyugati lezárását adják. Az így körvonalazódó új helyiségtől északra pedig olyan, igen rossz állapotú terrazzópadló részleteket találtunk, amelyek arra utalnak, hogy az úgynevezett 1. és 2. épület esetleg összefüggő, nagyobb épületkomplexum része lehetett. Szintén új információ az I. szondaárok keleti végében előkerült, északkelet–délnyugati irányú kövezés, amely talán az épület felől a főforgalmú, diagonális út felé vezető belső út része lehet. Ez az útrészlet egyúttal valószínűleg jelöli a komplexum keleti szélét is.

The test trenches revealed the building remains found by Sándor Garády as well as more walls, floors and road segments. These new data caused modifications in the site ground plan and raise questions concerning the possible connections between the individual buildings.

The top of the walls and ruins appeared at very high levels, 50–80 cm under the actual ground level in the area of Sándor Garády's building 1 (test trenches I–III). We could even observe the outlines of Sándor Garády's trenches (Fig. 2).

The actual investigation extended to so-called rooms III, IV and V, where very well preserved fragments of a terrazzo floor and the remains of a collapsed roof were documented. We found the previously noted threshold stone as well, *in situ*. The walls were also well preserved. Even Sándor Garády's measurement points could still be read on them (“M”, “O” and “P”). The binding matter of the walls was diverse, clayey, gravelly or mortar. We could not observe traces of plaster, painting or stucco ornamentation.

Beside the already known features, the north–south oriented wall segment with the foundation and the superstructure unearthed west of the so-called rooms III and IV was a new result. This structure had collapsed and the downward pressure of the hill deformed it. Another east–west oriented wall fragment and a threshold stone appeared in the north as well together with a wall corner, which perhaps outlines the northwest end part of the building. North of this new room, we found very poorly preserved terrazzo floor fragments, suggesting that so-called buildings 1 and 2 may perhaps be part of a larger, coherent building complex. The northeast–southwest oriented stone

A 2. épület területének I. és II. helyiségének falai (II. szonda) szintén kidőlt, deformált állapotban kerültek elő, a hegy eróziója, nyomása miatt. Nagy kiterjedésű tetőomladékokat dokumentáltunk (jó állapotú *tegula, imbrex*) az úgynevezett II. helyiségben pedig teljes hosszban megfigyelhető elszenesedett fagerendák, bennük *in situ* vasszögekkel, utaltak az egykori tetőszerkezetre. Ez utóbbiakat mintavétel után visszatakartuk.

Az úgynevezett 3. épület területén az I., II., III. helyiségeket szondáztuk meg (IV. szonda). A Garády Sándor által már megtalált falakon, *in situ* küszöbkövön túl itt is tetőomladékokat dokumentáltunk, illetve az egyik, észak–déli irányú, Garády Sándor által is regisztrált fal kötőanyagaként olyan masszív habarcsos anyagot, illetve felületén *opus signinum* maradványait találtuk, amely esetleg vízzel való kapcsolatra utal (medence? ciszterna?).

Az épület eddig feltételezett nyugati szélétől nyugatra új, az eddigiektől eltérő struktúrájú, keleti irányban soronként kidőlt falvonulat került elő, iránya észak–dél. Az úgynevezett I. helyiségtől keletre itt is előkerült egy kövezett felületrészlet, talán ez is a belső út része lehet. Két esetben nem találtunk meg olyan falrészleteket, amelyek Garády Sándor rajzán szerepelnek.

A szondázás alapján egyértelműnek látszik, hogy a Garády Sándor által felmért épületeknél nagyobb, más alaprajzú és talán összefüggő komplexummal kell számolni. A feltárás során nem vizsgálhattuk az egyes helyiségek funkcióját, építési periódusait, a leletanyag zöme (építési törmelék, állatesont, római kori házikeramia és néhány terra sigillata töredék) az omladékok tetejéről, illetve a Garády Sándor által már átforgatott felső talajrétegekből származik.

pavement found in the eastern end of test trench I also represents new information. It may be a detail of the interior road that lead from the building to the main, diagonal road. This road fragment also perhaps marks the eastern edge of the complex.

The walls of rooms I and II of building 2 (test trench II) had also collapsed and been deformed by erosion and the pressure of the hill. We documented the remains of a collapsed roof over a large surface (well preserved tegulae, imbrices), while in so-called room II, the charred timbers could be observed in their entire length together with the *in situ* iron nails in them, the remains of a roof structure. We took samples from these latter and reburied them.

Rooms I, II and III were probed in the territory of so-called building 3 (test trench IV). Beside the walls and the *in situ* threshold stone found by Sándor Garády, we documented collapsed roofs and massive mortar matter, the binding matter of the wall with the remains of *opus signinum* on its surface, which perhaps indicates that it was in contact with water (a basin? a cistern?).

West of the wall previously considered the western wall of the building, we unearthed a new part of a wall which was fallen out row-by-row, running in a north–south direction. It was built of stone laid in earth, and it ended in an arch at the top. East of so-called room I, another stone-paved surface came to light, perhaps another segment of the interior road. In two cases we could not find wall sections indicated in Sándor Garády's drawing.

The test excavation shows that this complex is larger and perhaps more coherent than had been previously thought which had a different ground plan than the



3. kép: A bejárati épületegység feltárás közben déli irányból
 Fig. 3: The entrance unit seen from the south during excavation

Így az épületek keltezésére, funkciójára érdemi információk egyelőre nincs. A 2. épület felett, az újkori feltöltésből (vagy eróziós képződményből) két, a későrómai korra keltezhető érem került elő.

A most előkerült emlékeket előzetesen konzerváltuk (különös tekintettel a padlóakra) majd téliesítve visszatakartuk (fólia, földréteg).

Az épületegység bejárati része gazdasági épülettel (V. ütem) (3. kép)

A hegy lábánál húzódó területen, a „vilától” keletre a tavalyi év során már öt nagyobb felületen („A”–„E”) vizsgáltuk a római kortól a késő középkorig használt, hét rétegű, diagonális út szerkezetét, illetve egy kerítésfalként értelmezett objektum helyzetét. Így az idei feltárás során ezen fal és a faltól nyugatra húzódó területrész, illetve az észak felől ebben az irányban húzódó széles, középkori út újabb részleteit vártuk. (LÁNG 2003, 95–110)

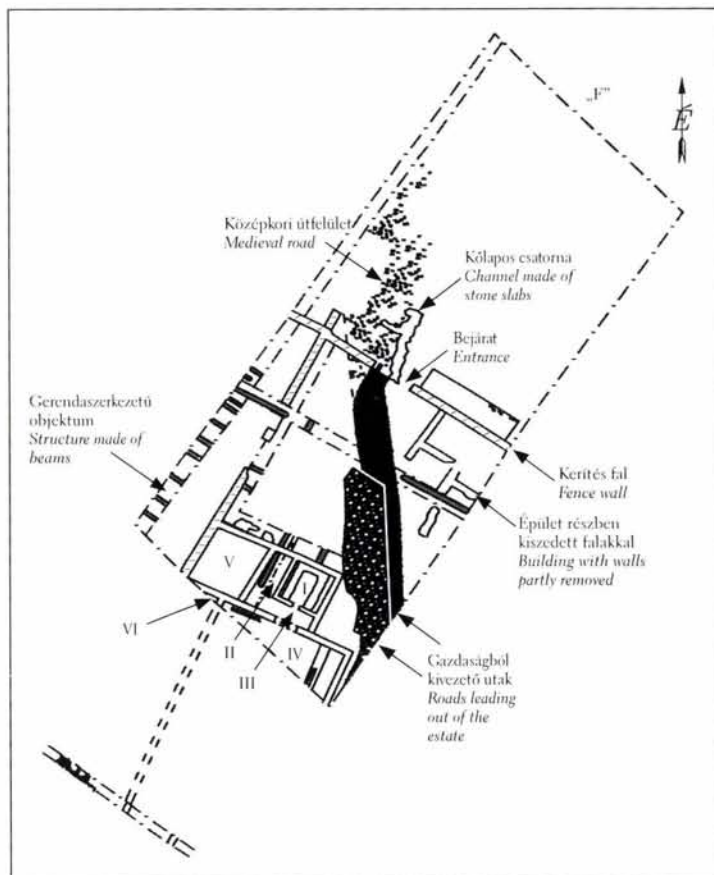
A közel 1000 négyzetméter alapterületű felületen („F” felület = 8. és 9. épület) igen sűrű beépítettséget tapasztaltunk,

buildings surveyed by Sándor Garády. We were not able to examine the function and building periods of the individual rooms during the excavation. The majority of the finds (building debris, animal bones, household pottery from the Roman period and a few fragments of Samian ware) came from the top of the ruins and the upper soil layers which Sándor Garády had already disturbed. This means that we do not have substantial information on the dating and the function of the buildings. Two coins dated from the late Roman period were recovered from the modern filling (possibly formed by erosion) above building 2.

The monuments were preliminarily conserved (especially the floors) and re-covered with protection for winter (nylon and a layer of earth).

The entrance unit of the building complex with the economic out-building (Phase V) (Fig. 3)

Last year, we examined the structure of the diagonal road with seven layers, in use from the Roman period to the Late



4. kép: A bejárat
 épületegyüttes részei
 Fig. 4: Parts of the entrance
 unit

különböző funkciójú objektumokkal. Legfontosabbnak az a bejárat együttes (traktus) tartható, amely valószínűleg a “villa-gazdasághoz” tartozott és kerítésfalakból, kapuból, bekötőútból és egy nagyobb gazdasági épületből állt. A terület rész – a rétegsorok tanúsága alapján – lejtett kelet felé, amely körülbelül a kialakított felület középső részén mélyedésben végződött, majd ismét emelkedni kezdett keleti és északi irányban. Ennek megfelelően az objektumok állapota a szelvény nyugati részében jobb volt, míg a felület keleti felében, újkori planírozások miatt, amelyek gyakorlatilag megszüntették ezt az emelkedőt, igen rossz volt, a tereprende-

Middle Ages, and the position of a feature interpreted as a fencing wall over five large surfaces (“A–E”) east of the “villa” at the foot of the hill. Thus, this year we expected to find more details from this wall, the territory west of the wall and the broad medieval road approaching this area from the north (LÁNG 2003, 95–110).

We found a densely inhabited area with features with diverse functions over a surface measuring nearly 1000 square metres (surface “F” = buildings 8 and 9). The most important feature comprised the entrance unit, which was probably part of the “villa farm”. It consisted of fencing walls, a gate, and approach road



5. kép: Miniatűr ezüst fibula eróziós földrétegből
 Fig. 5: Miniature silver brooch from eroded earth

zés szinte „leborotválta” a régészeti objektumokat egykori felületükről. Szintén a rétegsorok tanúsága, hogy a római korban (és a középkorban is) a területre igen gyakran érkezhetett eróziós földréteg a hegy irányából, amely vastag feltöltődéseket eredményezett, és amely szükségessé tette az épületek, utak és egyéb létesítmények folyamatos megújítását. (5. kép)

A felület nyugati végében kelet-nyugati irányítású – valószínűleg gazdasági rendeltetésű – kő épületgyüttes került elő, amelynek keleti helyiségeit sikerült feltárnunk. Az épület tovább húzódott nyugat felé, ez azonban már kívül esett a leendő épület kontúrján, tovább nem követhettük. Az épület hat azonosítható helyiségénél összesen öt építési fázist sikerült elkülönítenünk, amelyeket eróziós földrétegek választottak el egymástól. (4. kép)

I. A legkorábbi periódust fagerendák lenyomatai jelentik, amelyek részben a felület középső részének mélyszondáiban, részben pedig a kő épület keleti helyiség-sora alatt kerültek elő. Összefüggő alaprögzöt sajnos nem mutatott a konstrukció,

and a larger economic building. The layer sequence showed that this area sloped towards the east, ending in a depression in the central part of the area. From that point the layers sloped upwards towards the east and north. As a consequence, the features were better preserved in the western part of the trench, while in the eastern part of the surface they were very poorly preserved because of modern leveling work, which, more-or-less, obliterated the slope. The landscaping work quasi “scraped off” the archaeological features from the former land surface. It could also be concluded that eroded earth very often came down the hill building up thick deposits requiring continuous renovation of the buildings, the roads and other institutions (Fig. 4).

An east–west oriented stone building complex, probably used in different kinds of economic activities, was discovered in the western end of the excavation surface. Here, its eastern rooms could be brought to light. The building extended further to the west, over into the territory of the future building so that we could not follow it. We could distinguish five building phases in the six identifiable rooms of the building, each separated by deposits derived from erosion activity.

I. The earliest period is represented by timber imprints, which were partly found in the deep probes in the central part of the surface and partly under the eastern row of rooms from the stone building. The construction did not comprise a coherent ground plan, although it seems that the north–south and east–west oriented beams, lying perpendicular to each other, may have belonged to the footing structure of a large timber building (horreum?). Household pottery from the Roman peri-

de az irányuk szerint egymásra merőleges, észak–dél és kelet–nyugati irányú gerendák talán egy nagyobb gerendavázis épület (*horreum*?) talpszerkezetéhez tarozhattak. A lenyomatok bontásából római kori házikeramia került elő, amelynek keltetése csak a leletanyag kiértékelése után válik majd lehetővé. A konstrukció építési és felhagyási időpontja tehát kérdéses, annyi azonban biztos, hogy felszámolása szándékos volt (égés-, vagy pusztításra utaló nyom nem került elő) és közvetlenül ráépültek a későbbi kőépület keleti helyiségei.

Ia. A fakonstruációs épülettel talán egykorú a kőépület általunk legnyugatabbra feltárt, IV. udvarszerű helyiségével, amelyet figyelembe vett a gerendaszerkezetes épület is. Erre utal, hogy a felületünkkel párhuzamos közműárkokban is előkerült a helyiség déli és északi fala. A nagyméretű, kőlapokkal burkolt udvar (6. kép) kelet–nyugati irányú oldalhossza minimum 15 méter. Az udvar burkolata alatt egy kelet–nyugati irányú, mély, teknős kiképzésű csatorna is feltárással került elő, amelyből római kerámia, üveg, faszén, illetve egy bronz veret töredéke származik. Az udvar közműárkokban előkerült déli falának tisztításából több római kori érem jött elő, illetve egy jó megtartású cikkáda fibula. Az utóbbiak az udvart feltöltő eróziós talajrétegből kerültek elő.

II. A következő periódust az a földfelhordás jelenti, amely nagy valószínűséggel a hegy felől érkező földcsuszamlás eredménye, és amely elborította a hegy lábánál húzódó, lejtősebb részt, feltöltve így a kőlapos udvart is (IV. helyiség).

III. A következő időszakban az immár sárral feltöltődött udvar szintjét dörgölt agyagos járósintként újítják meg, illetve megújítják a falakat is. A réteghez tarto-

od was found during the cleaning of these imprints, which can be dated only after the evaluation of the find material. We do not know when the construction was built or abandoned, although it was certainly abandoned intentionally (there was no trace of burning or devastation) and the eastern rooms of the later stone building had been built on top of it (*Fig. 4*).

Ia. The timber building was probably contemporary to courtyard-like room IV from the stone building, the last feature we unearthed in the west, respected when the timber building was constructed. The large courtyard, paved with stone slabs (*Fig. 6*), was at least 15 long in an east–west direction. This is supported by the fact that the southern and northern walls of the room were found in the trench for the public utilities which ran parallel to our excavation surface. An east–west oriented, deep and trough-shaped channel was also uncovered under the pavement of the yard. Roman sherds, glass, charcoal and a fragment of a bronze coin were recovered from this channel. The cleaning of the southern wall in the public utility trench yielded numerous coins from the Roman period and a well-preserved “cicada” brooch. The latter finds lay in the eroded deposit that filled the courtyard.

II. The next period was represented by a soil deposit, most probably a consequence of a earth slide from the hill. It covered the sloping area at the foot of the hill and filled in the stone-paved courtyard (room IV).

III. In the next phase, the courtyard, which had by then been filled in with mud, was renewed as a rammed clay floor level and the walls were renovated. The imprints of a square charred wooden frame were found in the room associated

zóan a helyiségben négyszög alaprajzú elszenesedett fakeret-lenyomatokat regisztráltunk (ipari objektumok?). Innen egy lépcsőfokos átjáró vezetett fel kelet felé, ahol ekkor új, döngölt agyag- és kövezett padlós helyiségeket csatolnak az épülethez, az egykori gerendakonstrukció helyére (I., II., III., V. helyiségek). A helyiségek funkciója egyelőre nem eldönthető, az I., talán utólag beépített, kövezett szintű helyiségben feltehetőleg valamilyen tűzveszélyes tevékenységet folytattak.

IV. Később, egyelőre pontosan nem datálható időszakban ismét a hegy felől érkező földréteg borítja el az épületrészeket, amit újabb megújítás követ.

V. A megújítás ebben a fázisban a helyiségek (II–V) ismételt járószint-kialakítását jelenti (döngölt agyagpadló), illetve ide tartozik az I. helyiségben egy U alakú, átégett, paticsos padka. (7. kép) Ez utóbbi Márton Péter archaemágneses vizsgálatai szerint – többször, körülbelül 500°C-on átégett, amely így talán kenyérsütő kemence lehetett. A szomszédos helyiségekben szintén megfigyeltünk a horizonthoz tartozóan egyen-

with this layer (industrial features?). From here, a corridor with a step led eastwards, where new rooms with rammed clay and stone paved floors were annexed to the building in place of the former timber construction (rooms I, II, III and V). The function of the rooms cannot as yet be determined. Perhaps some activity involving a fire hazard was carried out in the later added paved room I.

IV. Later, another soil mass came down the hill and covered the building at an as yet not exactly determined time which was followed by another renovation.

V. The renovation included the reconstruction of the floor levels (rammed clay floor) in this phase. A U-shaped, burnt, daubed bench belongs to this phase in room I (Fig. 7). Based on the archaemagnetic analyses carried out by Péter Márton, it burnt repeatedly through at a temperature of 500°C which means that it could perhaps have been a bread-baking oven. In this layer, we could observe evenly levelled debris layers containing charcoal and daub in the neighbouring rooms as well.



6. kép: A kőlapos udvar (IV. helyiség) részlete az alatta futó csatornával
 Fig. 6: Detail of the stone-paved courtyard (room IV) with the channel running beneath it.



7. kép. Átégett, paticosos padka az I. helyiségben
Fig. 7. Burnt, daubed bench in room I

letesen elterített, faszenes, paticsdarabos omladékokat.

Az ezt követő periódusok már nem voltak rekonstruálhatók, de a felettük húzódó masszív eróziós rétegek alatt az épület lassan „eltűnt”, a középkorban már biztosan nem használták. Az egyes fázisok és a felhagyás pontos időpontját csak a leletanyag kiértékelése nyomán lehet majd megállapítani.

Az épületet dél felől egy délnyugat–északkeleti irányú út kerülte ki, amely körülbelül 2 méter széles, négyrétegű, egyenetlen felületű volt, az egyes rétegek megújítására itt is az erózió miatt volt szükség. Funkcióját tekintve valószínűleg hegyoldal felől érkezett, talán a „villa” keleti szélénél regisztrált köves útfelület folytatása (lásd fent, I. szonda). Az út legfelső rétegének tisztításakor trombitafibula töredéke került elő, de a többi útrétegről is kerültek elő bronz- illetve vasdarabok, római kerámia töredékek.

A gazdaságból kivezető út a felület középső részében előkerült észak–déli irányú kerítésfalhoz vezetett, amelynek

The subsequent periods could not be reconstructed. The building gradually “disappeared” under the overlying massive erosion layers. It was certainly not used in the Middle Ages. The exact date of the individual phases and the abandonment of the complex can be determined only after evaluation of the find material.

A southwest–northeast oriented road curved around the building to its south. It was about 2 m wide with an irregular surface. The road had four layers, which had to be renewed because of continuous erosion. Regarding the function of this road, it probably came from the direction of the hillside. Thus, it may be a continuation of the paved road surface noted at the eastern edge of the “villa” (see above, test trench I). A fragment of a ‘trumpet’ brooch was uncovered during the cleaning of the top layer of the road while bronze and iron fragments and Roman sherds were uncovered in the other layers of the road as well.

The road that left the farm led to the north–south running fencing wall uncov-

egy szakaszát már tavaly is megtaláltuk („D” felület). Az 50 centiméter széles, kötőanyag nélküli fal alapárka nem volt megfigyelhető, nagy valószínűséggel az akkori terepszintre épült, erre utal, hogy a fal alja követi az egykori tereplejtést és egy szintben van a legfelső útfelület. A fal szerkezeti érdekessége, hogy kövei közé vízvezetőként szolgáló imbrexet falaztak be. A talán telekhatárként funkcionáló kerítésfalon nyíló, féloszlopos kapufélfájú bejáratához tartott az út, amelynek használaton kívül kerülése után a bejáratot elfalazták. Ez utóbbi nyilván a terület funkcióváltásával is összefüggött. A fal eredeti magasságáról nem sikerült adatokat nyernünk (omladéka minimális volt).

Az elfalazott bejáratba – valószínűleg a későrómai időszakban – lapos kövekből összerótt, fedett kőcsatornát építettek be. Szerepe szerint a hegyoldali épületek felől vezette le a vizet, azok közműve lehetett. Egy kis részlettől eltekintve azonban, az újkori tereprendezések miatt, sem keleti, sem nyugati irányban nem találtuk folytatását.

Az észak–déli irányú kerítésfalra merőlegesen egy másik, az előbbire merőleges – talán telekhatárként funkcionáló – kelet–nyugati irányú kerítésfalat is dokumentálhattunk. A fal észak felől határolta le az épületegyüttest, így nem zárható ki, hogy a gazdaság északkeleti sarkát sikerült itt megfognunk. A fal egyúttal a gazdasági épület északi határfala is volt, talán a tűzveszélyes funkciójú épülettől védte környezetét. A határfal-elméletet az is alátámasztja, hogy az idei évben tovább bővített „B” felületben (a terület északi része) az észak–déli irányú fő kerítésfal még előkerült, attól nyugatra, a hegyoldal irányába azonban már negatív volt a terület. A szintén kötőanyag nélküli, talajszintre

ered in the central part of the surface, a stretch of which had been found last year (surface “D”). The foundation ditch of the 50 cm thick wall laid in the earth could not be distinguished so that the wall may have been built directly on the ground. This idea is supported by the fact that the bottom of the wall followed the contemporary incline of the surface and lay flush with the top layer of the road. A special feature of the wall is that imbrices were inserted between the rocks to carry off water. The road led to the entrance of a single gatepost opening in the fencing wall, which perhaps functioned as an estate boundary. When it was no longer used, the gate was walled in, an event probably linked with a change in the way this territory was used. We could not determine the original height of the wall (there was little debris left from it). Only the top stone row of the wall was still visible in the Middle Ages because of continuous erosion, and this stone row was later used for the construction of a road surface.

A closed stone channel, constructed of flat stones, was built into the walled-in entrance, probably in the Late Roman period. It carried water away from the houses on the hill side so that it may have been part of the local public utilities. Apart from this small section of it, however, we could not find its continuation either in the east or the west due to modern landscaping activity.

Another, east–west oriented fencing wall, perhaps an estate boundary, was documented lying perpendicular to the former north–south running fencing wall. This wall bordered the complex to the north, so we perhaps have found the northeast corner of the farm. The wall was, at the same time, the northern border

emelt objektumnak az omladék is előkerült, ebből Hadrianus érmet emeltünk ki. Ez utóbbi omladék a fal feletti, attól dél felé húzódó vonalas elhelyezkedésének oka, hogy a terület a faltól északra ismét emelkedett, így a kövek a domb lábánál „maradtak”.

A faltól keletre, azaz a gazdaságon kívül, a bejárat zónájában földútra utaló nyomokat, illetve egy faszenes, kerámiatöredékes (köztük egy mázas serpenyőfogó) betöltésű gödröt regisztráltunk, amely még antik tereprendezés része volt, talán útközi kátyút töltöttek be ilyen módon. A gazdaságból kivezető út, illetve a fő diagonális út csatlakozási pontját nem sikerült megtalálnunk, valószínűleg későbbi tereprendezés áldozatául esett, hiszen a középkorban itt, az egykori kerítésfallal párhuzamosan, illetve annak omladékát és felső kősorát is felhasználva utat alakítottak ki, amely csak néhány vékony, apróköves rétegből állt. Folytatását a „B” felületben megfigyelt széles, inkább földútszerű és teljes egészében késői út adja. A rossz megtartás másik oka, hogy a – ré-

wall of the economic out-building, which perhaps protected the environment from the building of the activity of fire hazard. The idea of a border wall is supported by the fact that the north–south oriented main fencing wall was found in surface “B” (northern part of the territory) as well, which was enlarged this year, while west of it, the surface was empty in the direction of the hill. We found debris from this feature, which was also in the ground-level earth, and included a Hadrian coin. This debris lay over the wall and extended in a band towards the south since the territory sloped upwards from the wall towards the north and the stones “stayed” at the foot of the hill.

We found traces of a dirt road and a pit filled with charcoal and pottery fragments (among them a glazed pan holder) in the entrance zone east of the wall, that is, outside the farm. The latter may have belonged to landscaping work in Roman times or perhaps a pothole was filled in this way. We could not find the juncture of the road that left the farm and the main



8. kép: C. Iulius Sabinus szarkofágja
Fig. 8: C. Iulius Sabinus' sarcophagus

tegsorok alapján – a terület kelet felé eredetileg emelkedett, az újkorban azonban nagy mértékű planírozást végeztek itt, így eltüntették a régészeti objektumokat.

Út temetőrészlettel (VI. ütem)

A leendő lakópark területének keleti részén még egy épület helyének feltárására került sor (I.épület). Itt, a mai Bécsi úttal párhuzamos területén több szondárkot húztunk („G–O”), amelyekben egy északkelet–délnyugati irányú, apróköves, rövid ideig használt, mindössze három rétegű útfelület került elő („G–J”), amelyet kelet felől sekély árok kísért. Az igen kisszámú leletanyag alapján az útrészlet újkorinak határozható meg (cseréppipa töredéke, 18. század). A legészakibb szondákban („N–O”) egy igen széles, V alakú árok került elő, amelynek iránya észak–északkelet – dél–délnyugat volt. Iránya és helyzete alapján a római kori diagonális út valamely rétegének vízvezető árka lehetett. Pontos hovatartozása csak a szintadatok összevetése után lesz eldönthető.

A terület északkeleti részén megnyitott összefüggő felületen („P–Q”) újabb szakasza került elő a diagonális útnak, amely itt már egyértelműen észak felé fordul. A csak átvágásokban vizsgált út hét rétege itt is jól láthatóan „elcsúszott” egymás felett, erőteljesen észak felé tolódva.

Az utat nyugati oldalán egy kisebb, hét sírból álló sírcsoport kísérte, amelyek több rétegben kerültek elő. A temetkezések jelentkezési szintje igen magas volt: néhány esetben 20–50 centiméterre a mai felszín alatt, illetve két esetben az újkori salakos feltöltésben mutatkoztak. Valószínűnek látszik, hogy a római korban magasabban volt a járószint, amelyet azonban az újkorban legyalultak (az „F” felület keleti részének folytatásaként).

diagonal road. It was perhaps destroyed by a later landscaping work since a road comprised of only a few thin gravel layers was constructed in the Middle Ages parallel to the former fencing wall using its debris and its uppermost stone row. Its continuation may be found in the broad, late road observed in excavation surface “B”, which seems to have been a dirt road. Another reason for the poor preservation is that the surface originally sloped upwards in an easterly direction, as it can be seen in the layer sequences, while in the modern period, large-scale landscaping work took place here destroying the archaeological features.

Road with a cemetery fragment (phase VI)

The place of yet another building (building 1) was unearthed in the eastern part of the future apartment complex. We opened a number of test trenches in the territory parallel to present-day Bécsi Road (“G–O”), in which a northeast–southwest running road surface was discovered (“G–J”). The road was only used for a short period of time. It comprised only three layers, and its surface was covered with small pieces of rubble. A ditch ran along its eastern side. The very few finds date the road segment to the modern period (e.g. a fragment of an 18th century clay pipe.). A very broad, V-shaped ditch was brought to light in the northernmost test trenches (“N–O”), running in a north–northeast – south–southwest direction. Judged from its direction and location, it may have been the drainage channel for one of the layers of the Roman period diagonal road. Its exact affiliation can be clarified only after the layers are correlated.

Another stretch of the diagonal road was found on the contiguous excavation

A sírokat egy kivételével az úthoz tájolták, azaz észak–déli irányításúak, egy esetben pedig kelet–nyugati tájolást figyeltünk meg. A sírok közül egy hamvasztásos sírt dokumentáltunk, a többi csontvázas rítusú volt (6 darab), egy lezárt szarkofágos temetkezéssel. Ez utóbbi, az ábrázolás jellegzetességei miatt a Kr. u. 3. század első harmadára keltezhető sírláda felirata szerint, *C. Iulius Sabinus*, campaniai illetőségű, Capuából származó *legionarius* (*legio II adiutrix*) nyughelye volt. (8. kép) A szarkofágot felesége, a cariai(?) származású *Aurelia* állította. A feliratos mezőt barokkos, kettős S kereteléssel látták el, két oldalán az elhunyt és felesége egészalakos ábrázolásával. A szarkofágban két, erősen bolygatott, hiányos vázat találtunk. Háztetőt mintázó teteje – az itt húzódó csővezeték miatt – sérülten került elő.

A többi csontvázas sír bolygatatlan volt, keltező értékű kísérő leletanyagaik alapján a Kr. u. 3. század közepe – 4. század elejére keltezhetőek (III. Gordianus(?), Phlippus Arabs, Hostilianus, Galerius (?) érmei). Két sír között elszórtan előkerült egész edény (Spruchbecher) üvegyöngy és egyéb kerámiaedény töredéke azonban arra utalnak, hogy történhettek sírablások a területen. Tankó Éva antropológus vizsgálata szerint az igen rossz megtartású hat csontvázas sír közül öt felnőtt temetkezése volt, egy pedig gyermekhez tartozott.

A területrészen a sírok periódusát megelőzően, északnyugat–délkeleti irányú, háromrétegű apróköves, de inkább földútszerű dűlőút is keresztülvetett, ennek hovatarozása kérdéses. A temető kialakítása során az utat már biztosan nem használták.

A diagonális út nyugati oldalán feltárt jelenségek (temetőrészlet, dűlőút) topo-

surface (“P–Q”) opened in the northeast part of the territory. Here, this road obviously turned to the north. The seven layers of the road, studied only in cross-section, evidently veered in a northerly direction.

A small grave group of seven graves was situated on the western side of the road. It was uncovered in subsequent layers. The burials appeared very high up in the sequence, sometimes only 20–50 cm under the actual ground surface, and in two cases they were spotted in the modern cinder fill. The ground surface must have been higher in the Roman period but it was scraped off in the modern period (as the continuation of the eastern part of excavation surface “F”).

All the graves, except one, were oriented parallel to the road, that is, in a north–south direction. The exception had an east–west orientation. One of the graves was a cremation burial and the rest were inhumation burials (6 graves). There was one closed sarcophagus burial. The latter can be dated to the first third of the AD 3rd century based on the characteristics of the depictions on it. The inscription on the sarcophagus says that *C. Iulius Sabinus* Campanian, legionary from Capua (*legio II adiutrix*), lay in the grave (Fig. 8). *Aurelia* his wife from Caria, had the sarcophagus made. The inscription field was framed by a Baroque double-S with the full figure of the deceased and his wife on the sides. We found two badly disturbed fragmentary skeletons in the sarcophagus. The roof-shaped lid was found in a damaged state because of a pipeline that crossed this area.

The remainder of the inhumation graves were undisturbed and the finds with dating value suggest these people were buried sometime between the middle of the

gráfiai helyzete nem lehet véletlen. A villagazdaság bejáratí komplexumával szemben fekvő területéről van szó, ahol a gazdaságból kivezető belső útnak rá kellett csatlakoznia a fő, diagonális útvonalra. Így itt kisebb útsomópontot kell feltételeznünk, amely talán a környék lakóinak temetkezési helye is volt. A 3. század első fele és a 4. század eleje közé keltezhető sírok mindenesetre az Aquincum környéki villagazdaságok prosperáló korszakát idézik.

T. Láng Orsolya

Irodalom/References:

GARÁDY 1936 – Garády S.: Ásatások az óbudai Leopold-téglagyár mellett. [Excavations next to the Óbuda brick factory] *ArchÉrt* 49 (1936) 88–96.

GARÁDY 1938 – Garády S.: Az Aquincum–Brigetiói római út felkutatása az óbudai Aranyhegyi árok mentén. [Research on the Aquincum-Brigetio road along the path of the Óbuda Aranyhegy ditch] *Laureae Aquincenes DissPan II*, 10 I (1938) 184–187.

LÁNG 2003 – Láng O.: Római kori útrészek az aquincumi polgárváros municipális territoriumán (az úgynevezett testvérhegyi villa környezetében) [Roman period road segments in the municipal territory of the Aquincum Civil Town (the environs of the so-called Testverhegy villa)] *Aqfűz* 9 (2003) 95–110.

AD 3rd century and the beginning of the AD 4th century (III Gordianus(?), Philipus Arabs and, Hostilianus, Galerius (?)) coins). An intact vessel (Spruchbecher), a glass bead and other sherds found scattered between two graves imply that some graves must have been violated in this area. According to the anthropologist Éva Tankó's analyses, five of the six very poorly preserved skeletons were from burials of adults while one of the burials was that of an infant.

Prior to the period the graves were placed there, a northwest–southeast oriented cart road consisting of three layers crossed the territory. It was made from small pieces of rubble and appeared to have been a dirt road. Its affiliation is uncertain but it was certainly no longer in use when the cemetery was established.

The topographical situation of the features uncarthed on the western side of the diagonal road (cemetery fragment, cart road) cannot be incidental. It is the area facing the entrance to the villa farm where the interior road coming from the farm must have joined the main diagonal road. Perhaps a small road junction was the place the inhabitants of the area buried their dead. The graves, dated from the first half of the AD 3rd century and the beginning of the AD 4th century, represent a time when life at the villa farms flourished around Aquincum.

Orsolya T. Láng